

Temat 1 (przewidziany do realizacji dnia 15-03-2020 r.)

Wpływ filozofii Georga Wilhelma Hegla (1770 – 1831) na doktryny polityczno – prawne w Europie w XIX i XX w.

Wiek XIX to okres dynamicznego rozwoju nauki. Właściwie dopiero w tym stuleciu ukształtowała się nauka we współczesnym rozumieniu (towarzystwa, konferencje, czasopisma naukowe itp.). W stuleciu tym rozwijały się nauki przyrodnicze i techniczne, ale dynamiczny rozwój przeżywały także nauki humanistyczne, których podstawą jest filozofia. Do filozofii odwoływali się także twórcy doktryn politycznych i prawnych powstałych w XIX wieku. Szczególnie silny wpływ na kulturę europejską wywarła filozofia Georga Wilhelma Hegla. Według wybitnego historyka filozofii Władysława Tatarkiewicza filozofia G. W. Hegla (heglizm) wywierała decydujący wpływ na rozwój kultury europejskiej do roku 1830. W latach 1830 – 1860 heglizm ścierał się z nowymi prądami filozoficznymi, a po roku 1860 wpływ tej filozofii na życie intelektualne w Europie uległ radykalnemu zmniejszeniu.

1. Biografia, dorobek i główne założenia filozofii G. W. Hegla (1770 – 1831)

Wywodził się z niemieckiej rodziny urzędniczej. Początkowo zajmował się teologią. W 1801 r. podjął jednak problematykę filozoficzną. Wykładał na uniwersytetach w Jenie, Heidelbergu i Berlinie. Jego wykłady oraz dzieła cieszyły się ogromną popularnością zarówno w Niemczech jak i poza ich granicami. Był uważany za największy autorytet intelektualny swoich czasów. Zmarł u szczytu popularności. Do najwybitniejszych dzieł tego filozofa należą:

- Wykłady z filozofii dziejów;
- Fenomenologia ducha;
- Nauka logiki;
- Zasady filozofii prawa.

Stworzył rozbudowany system filozoficzny, obejmujący: logikę, filozofię przyrody i filozofię ducha. Filozofia Hegla ma charakter idealistyczny. Uważał, że myśl jest pierwotna, a rzeczy materialne są jej wytworami. Ponieważ myśl jest natury logicznej więc byt także jest natury logicznej. Byt jest zmienny, ulega ciągłym przemianom, lecz rozwój bytu podlega prawom logicznym. Hegel był przekonany, że poprzez prawa logiki można wyjaśnić wszystkie problemy naukowe. Wybitny filozof nie doceniał nauk przyrodniczych. Zdarzało mu się

udowadniać drogą logicznego rozumowania tezy, które były następnie obalane poprzez badania empiryczne (doświadczenia). Czynnikiem ten przyczynił się w znacznym stopniu do osłabienia wpływów filozofii G. W. Hegla na życie intelektualne Europy w drugiej połowie XIX w.

2. Filozofia państwa

Szczególny wpływ na europejską myśl polityczną i prawną wywarła heglowska filozofia państwa. G. W. Hegel uważał państwo za wytwór czynników ideowych, boską ideę istniejącą na Ziemi, ucieleśnienie wolności. Naród zorganizowany w państwo był dla niego największą ziemską potęgą. Takie postrzeganie państwa miało w XIX w. charakter nowatorski. We wcześniejszych rozważaniach filozoficznych państwo było traktowane na ogół jako twór konieczny, ale z natury niedoskonały. Hegel był skłonny przyznawać państwu cechy niemal boskie. Państwo miało prawo wymagać od jednostki całkowitego podporządkowania, ale jednostka nie mogła domagać się w zamian rekompensaty ponieważ podporządkowanie państwu było najwyższym obowiązkiem każdej jednostki. Nasze współczesne postrzeganie państwa i relacji między państwem a jednostką ma często charakter heglowski, z czego nie zawsze zdajemy sobie sprawę.

3. Filozofia dziejów

Znaczny wpływ na europejską myśl polityczną i prawną wywarła również heglowska filozofia dziejów. G. W. Hegel pojmował dzieje ludzkości jako rozwój idei, stopniowe kształtowanie się ducha świata w losach narodów. Podstawowym podmiotem heglowskiej filozofii dziejów były więc narody. Takie pojmowanie historii miało w XIX w. charakter nowatorski. Dotychczas podstawowym podmiotem historii były dynastie ewentualnie państwa. W ujęciu heglowskim własną historię mogły mieć także narody nie posiadające państwa. G. W. Hegel uważał, że w każdej epoce jakiś naród obejmuje „rząd duchów” i sprawuje go aż do wypełnienia swojej misji. W dotychczasowych dziejach ludzkości Hegel wyróżniał okresy: wschodni, grecki, rzymski i germański. Nasze współczesne pojmowanie historii ma często charakter heglowski, z czego nie zawsze zdajemy sobie sprawę.

4. Wpływ na doktryny polityczno – prawne

G. W. Hegel nie przejawiał dużego zainteresowania bieżącym życiem politycznym. W młodości był entuzjastą rewolucji francuskiej, ale zraził się do niej. Zwrócił się w kierunku konserwatyzmu. Pod koniec życia był nawet uważany za oficjalnego filozofa konserwatywnej monarchii pruskiej. Filozofia G. W. Hegla nie była jednak całkowicie zbieżna z założeniami

ideologii konserwatywnej. Wierzył w postęp i podkreślał nieuchronność zmian społecznych. Filozofia dziejów G. W. Hegla wpłynęła na nacjonalizm niemiecki, a także na inne nacjonalizmy europejskie. Niewątpliwie jednak największy wpływ wywarła filozofia G. W. Hegla na marksizm. Zarówno Karol Marks (1818 – 1883) jak i Fryderyk Engels (1820 – 1895) byli w młodości zwolennikami filozofii G. W. Hegla. W okresie późniejszym odcięli się od heglizmu, lecz wpływ niewątpliwie pozostał. Marksizm przejął wiele elementów heglizmu, lecz nadał im charakter materialistyczny.

Temat 2 (przewidziany do realizacji dnia 15-03-2020 r.)

Wpływ filozofii Augusta Comte (1798 – 1857) na myśl polityczną w Europie w XIX i XX w.

Według Władysława Tatarkiewicza filozofia Augusta Comte określana pozytywizmem, wraz z filozofią Johna Stuarta Milla (1806 – 1873) określana empiryzmem wywierały dominujący wpływ na życie intelektualne w Europie w latach 1860 - 1880. Po roku 1880 znaczenie pozytywizmu i empiryzmu zmniejszyło się. Oba kierunki ścierały się z nowymi prądami filozoficznymi.

1. Biografia i dorobek Augusta Comte

Urodził się w rodzinie poborcy podatkowego. Od dzieciństwa zdradzał wybitne uzdolnienia intelektualne. W 1814 r. został słuchaczem elitarnej Szkoły Politechnicznej w Paryżu. Studiował matematykę. Chociaż był uważany za jednego z najzdolniejszych studentów uczelni jednak nie ukończył. Z trudem dostosowywał się do surowego regulaminu, panującego w Szkole Politechnicznej, która miała charakter zmilitaryzowany. Poza tym uznał, że bardziej niż matematyka fascynuje go filozofia. Od roku 1816 utrzymywał się głównie z prywatnych lekcji oraz korepetycji. Nigdy nie udało mu się zatrudnić na stałe na wyższej uczelni chociaż podejmował takie próby. Jego głównym dziełem jest sześciotomowy „Kurs filozofii pozytywnej”, wydawany w latach 1830 – 1842. Nie zdobył on szerszej popularności za życia autora, do czego przyczynił się również fakt, iż został napisany „ciężkim” i dosyć „rozwlekłym” językiem. Filozofia Augusta Comte zyskała ogromną popularność na całym świecie dopiero po śmierci wybitnego filozofa. Biografia Augusta Comte była więc skrajnie odmienna od biografii G. W. Hegla i różne były także założenia ich systemów filozoficznych.

2. Główne założenia pozytywizmu

August Comte określał swój system filozoficzny mianem filozofii pozytywnej lub pozytywizmem. Uważał, że ludzkość w ciągu swego rozwoju przeszła przez trzy fazy:

- teologiczną (kiedy tłumaczono niezrozumiałe zjawiska odwołując się do sił nadprzyrodzonych);
- metafizyczną (kiedy tłumaczono niezrozumiałe zjawiska odwołując się do abstrakcyjnych pojęć);
- pozytywną (naukową).

W swoich koncepcjach filozoficznych August Comte silnie nawiązywał do idei myślicieli francuskiego Oświecenia z XVIII w. Uważał, że najdoskonalszy wzór badania naukowego stworzyły nauki przyrodnicze. Odrzucał metafizykę. Był przekonany, że filozofia powinna zajmować się tylko tym, co jest rzeczywiste, pożyteczne, pewne i ścisłe. Nie może zarazem ograniczać się do opisu istniejącej rzeczywistości, lecz musi oddziaływać pozytywnie na świat, aby stał się on lepszy. Zdaniem Augusta Comte jedyną rzeczą dostępną dla umysłu są fakty. Nauka nie może więc wysuwać innych twierdzeń jak tylko opartych na faktach. Znajomość faktów umożliwia ustalenie praw rządzących faktami. Znajomość tych praw pozwala na przewidywanie dalszych faktów. Jak twierdził wybitny filozof trzeba: „Wiedzieć aby przewidzieć.”.

3. Wpływ filozofii Augusta Comte na myśl polityczną w Europie

August Comte był z przekonania republikaninem. Poparł „rewolucję lipcową” w 1830 r. oraz „rewolucję lutową” w 1848 r. Nie odegrał jednak większej roli w życiu politycznym Francji. Jego koncepcje filozoficzne znalazły odzwierciedlenie w doktrynach liberalnych. Zawarta w filozofii pozytywnej koncepcja, iż podstawą do formułowania programów politycznych nie mogą być wielkie, abstrakcyjne idee, lecz realnie istniejąca rzeczywistość oraz dążenie do stopniowej poprawy życia społecznego stanowi jedną z podstaw ideologii liberalnej.

Temat 3 (przewidziany do realizacji dnia 15-03-2020 r.)

Wpływ filozofii Johna Stuarta Milla (1806 – 1873) na doktryny polityczno – prawne w Europie w XIX i XX w.

Angielski filozof i ekonomista jest uważany za jednego z najwybitniejszych ludzi XIX wieku. Jego system filozoficzny, nazywany empiryzmem jest uważany za „równoległy” do pozytywizmu Augusta Comte. Wywarł on duży wpływ na życie intelektualne Europy.

1. Biografia i dorobek Johna Stuarta Milla

Był synem filozofa Jamesa Milla. Od dzieciństwa zdradzał wybitne uzdolnienia intelektualne. Otrzymał bardzo staranne wykształcenie chociaż żadnej uczelni wyższej nie ukończył. W wieku 17 lat podjął pracę w administracji brytyjskiego imperium i pracował tam do emerytury. Zyskał opinię bardzo sprawnego urzędnika. Pełnił wysokie stanowiska. Uczestniczył też aktywnie w życiu politycznym. Był związany z Partią Liberalną. Zasiadał z jej ramienia w Parlamencie. Dzięki swej pracy zawodowej oraz działalności politycznej poznał problematykę życia społecznego w stopniu znacznie lepszym niż G. W. Hegel i A. Comte. Pracę zawodową oraz aktywność polityczną J. S. Mill łączył z pisarstwem. Był „prywatnym uczonym”, nie związanym na stałe z żadną wyższą uczelnią. Zajmował się problematyką filozoficzną, ale nie stronił również od publicystyki politycznej.

Ważną rolę w jego biografii odegrała Harriet Taylor (1807 – 1858). W wieku 20 lat J. S. Mill popadł w ciężką depresję, z której wyprowadziła go właśnie Harriet. Ubocznym skutkiem tej terapii był fakt, iż oboje zakochali się w sobie. Harriet Taylor była kobietą piękną i bardzo inteligentną, utalentowaną pisarką o przekonaniach feministycznych. Niestety, ale była zarazem mężatką, matką trojga dzieci i głęboko wierzącą protestantką. Nie zdecydowała się na rozwód, lecz nie była jednak w stanie zerwać więzi z J. S. Millem. Przez długie lata pozostawali przyjaciółmi. Formalne małżeństwo zawarli dopiero po śmierci pierwszego męża Harriet. Inspirowała ona J. S. Milla do pracy twórczej i wywarła wpływ na jego poglądy filozoficzne oraz polityczne.

2. Poglądy filozoficzne

J. S. Mill nawiązywał w swojej twórczości filozoficznej do poglądów A. Comte, którego znał osobiście i cenił. Zarazem jednak zarzucał swemu francuskiemu przyjacielowi nadmierne zadufanie w sobie i dogmatyzm. Własne poglądy formułował ostrożnie. W przeciwieństwie do A. Comte doceniał rolę psychologii i życia duchowego. Najwybitniejszym dziełem naukowym Milla jest praca „System logiki”, wydana po raz pierwszy w 1843 r. Wyróżniał dwa poglądy na wiedzę ludzką: empiryczny, którego podstawą jest wiedza i doświadczenie oraz aprioryczny, którego podstawą jest intuicja oraz „idee wrodzone”. Zdaniem Milla tylko pogląd empiryczny jest właściwy. Uważał, że nie istnieją żadne prawdy konieczne, powszechne i oczywiste. To

tylko twory ludzkiej psychiki. Jedynym źródłem rzetelnej wiedzy jest doświadczenie czyli empiria. Zalecał jednak dużą ostrożność przy ocenie wyników doświadczenia. Tylko bardzo duża liczba uzyskanych rzetelnie wyników uprawnia do formułowania praw.

W sferze naukowych zainteresowań J. S. Milla znajdowała się także etyka. Kwestii tej poświęcił rozprawę „Utylitaryzm”, wydaną po raz pierwszy w 1863 r. Zdobyła ona ogromną popularność. J. S. Mill uważał, że naturalną cechą ludzi jest dążenie do szczęścia poprzez przyjemności i unikanie cierpienia. Odróżniał jednak przyjemności niższego rzędu (zmysłowe) od przyjemności wyższego rzędu. Czasami trzeba zrezygnować z przyjemności zmysłowych ponieważ: „lepiej być niezadowolonym Sokratesem niż zadowolonym głupcem.”

3. Poglądy na życie polityczne i gospodarcze

Główne prace wybitnego angielskiego filozofa, poświęcone zagadnieniom ekonomicznym i politycznym to:

- „Zasady ekonomii politycznej”
- „O wolności”
- „O rządzie reprezentatywnym”
- „Poddaństwo kobiet”.

J. S. Mill starał się przenieść zasady empiryzmu do życia społecznego. Był zwolennikiem rozsądku, umiaru i kompromisu. Podstawą koncepcji społecznych J. S. Milla było przekonanie, że każda jednostka ma prawo do wolności, a granice tej wolności stanowi tylko wolność innego człowieka. W pracy „Poddaństwo kobiet” krytycznie opisał sytuację kobiet w czasach sobie współczesnych i domagał się ich równouprawnienia. W dziedzinie ekonomii opowiadał się za gospodarką wolnorynkową. Dopuszczał jednak daleko idącą ingerencję władz państwowych w życie gospodarcze, w celu ochrony słabych jednostek. Jego zdaniem podział dochodu narodowego powinien dokonywać się na zasadach „moralnej sprawiedliwości”.

J. S. Mill uważał, że zadaniem państwa jest stworzenie warunków dla rozwoju każdej jednostki. Rozwój społeczeństwa jest efektem rozwoju jednostek, które w skład tego społeczeństwa wchodzi. Państwo nie może narzucać społeczeństwu obowiązujących poglądów ani zasad moralnych. Za główną funkcję państwa uważał ochronę bezpieczeństwa publicznego i własności. Poglądy J. S. Milla na temat państw skrajnie różnią się więc od filozofii państwa G. W. Hegla. Dal niemieckiego filozofa państwo było boską ideą, której jednostki powinny

całkowicie się poświęcić. Według J. S. Milla zakres władzy państwowej musi być dokładnie określony przez przepisy prawne a każda jednostka ma prawo do szerokiej autonomii.

4. Wpływ J. S. Milla na doktryny polityczno – prawne

J. S. Mill, jak wspomniano był aktywnym politykiem. Pod koniec życia był nawet uznawany za jednego z czołowych liderów Partii Liberalnej. Jego koncepcje wywarły silny wpływ na doktryny polityczne i prawne, związane z liberalnym nurtem europejskiej myśli politycznej.